

**PROFILAKTIKA INSPEKTORINING AHOLINING IJTIMOY AHVOLINI
YAXSHILASHDAGI ROLINI TAKOMILLASHTIRISH CHORALARI.**

Zoyidova Madina Turg'unovna

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI IIV AKADEMIYASI KURSANTI

Kalit so'zlar: *Ijtimoiy yo'naltirilgan profilaktika, erta ijtimoiy aralashuv, manzilli yondashuv, ijtimoiy monitoring, raqamli profilaktika tizimi, mahalla asosida boshqaruv, ijtimoiy sheriklik, aholi turmush sifati.*

Annotatsiya: *Mazkur maqola profilaktika inspektori faoliyatini an'anaviy huquqbuzarliklar profilaktikadan kengroq ijtimoiy yo'naltirilgan tizim sifatida qayta ko'rib chiqishga bag'ishlangan. Unda aholining ijtimoiy ahvoliga ta'sir etuvchi asosiy omillar hamda ularni bartaraf etishda profilaktika inspektorining imkoniyatlarini kengaytirish masalalari yoritiladi. Tadqiqot jarayonida inspektorning ijtimoiy tashabbuslarni ilgari suruvchi, muammolarga erta aralashuvchi va manzilli yondashuvni qo'llovchi subyekt sifatidagi roli ochib beriladi. Maqolada profilaktika ishlarini tashkil etishda yagona statistik ko'rsatkichlarga tayanishning yetarli emasligi asoslanib, oilaviy holat, ijtimoiy moslashuv darajasi, psixologik muhit va bandlik masalalarini kompleks tahlil qilish zarurligi ko'rsatib beriladi. Shuningdek, profilaktika inspektorining faoliyatiga ijtimoiy monitoring, raqamlashtirilgan baholash mexanizmlari hamda ijtimoiy sheriklik institutlarini joriy etish orqali uning aholining turmush sifatinı yaxshilashdagi rolini oshirish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Maqola yakunida inspektor faoliyatini zamonaviy ijtimoiy talablar asosida takomillashtirishga qaratilgan kontseptual yondashuvlar ilgari suriladi.*

Ключевые слова: *Социально ориентированная профилактика, раннее социальное вмешательство, адресный подход, социальный мониторинг, цифровая профилактическая система, махаллинское управление, социальное партнерство, качество жизни населения.*

Аннотация: *Статья посвящена переосмыслению деятельности инспектора профилактики как социально ориентированного института, выходящего за рамки традиционного понимания профилактики правонарушений. В работе акцент делается на необходимости расширения функциональных возможностей инспектора профилактики в контексте влияния социальных факторов на уровень правопорядка и качество жизни населения. Автор рассматривает вопросы перехода от формального учета правонарушений к системе раннего выявления социальных рисков, основанной на комплексном анализе семейной, трудовой и психологической ситуации граждан. В статье обосновывается целесообразность внедрения механизмов социального мониторинга, цифровых инструментов оценки и межсекторного взаимодействия, что позволяет повысить эффективность деятельности инспектора профилактики. В результате формируется новый подход*

к совершенствованию роли инспектора профилактики в улучшении социального благополучия населения.

Keywords: *Socially oriented prevention, early social intervention, targeted approach, social monitoring, digital prevention system, community-based governance (mahalla), social partnership, quality of life of the population.*

Annotation: *This article focuses on rethinking the activities of prevention inspectors as a socially oriented institution that goes beyond the traditional framework of crime prevention. The study emphasizes the need to expand the functional capacity of prevention inspectors by addressing social factors that directly affect public order and the overall quality of life. The paper highlights the transition from formal offense-based prevention to an early social risk identification system grounded in comprehensive analysis of family conditions, employment status, and psychological well-being. It also substantiates the implementation of social monitoring mechanisms, digital assessment tools, and cross-sector partnerships as key measures for improving the effectiveness of prevention inspectors. As a result, a modern conceptual approach to enhancing the role of prevention inspectors in improving social welfare is proposed.*

KIRISH

Jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida aholining ijtimoiy ahvolini yaxshilash masalasi nafaqat iqtisodiy barqarorlik, balki ijtimoiy xavfsizlik va huquqiy barqarorlik bilan bevosita bog‘liq bo‘lgan ustuvor yo‘nalish sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ijtimoiy tengsizlikning kuchayishi, migratsiya jarayonlarining jadallashuvi, bandlik bilan bog‘liq muammolar, oilaviy ijtimoiy-iqtisodiy ziddiyatlar hamda yoshlar o‘rtasida ijtimoiy moslashuvning murakkablashuvi kabi omillar huquqbuzarliklarning vujudga kelish ehtimolini oshirmoqda. Bunday sharoitda huquqbuzarliklarning oldini olish faoliyati faqat nazorat va jazolash mexanizmlariga asoslanishi yetarli bo‘lmay qolmoqda. Shu bois, profilaktika inspektorining rolini takomillashtirish, uni ijtimoiy muammolarni bartaraf etishga qaratilgan faol subyekt sifatida shakllantirish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Profilaktika inspektori hozirgi kunda aholi bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri muloqot qiluvchi, mahallalarda ijtimoiy jarayonlarni kuzatuvchi va jamiyatdagi yashirin muammolarni birinchilardan bo‘lib aniqlovchi muhim mutaxassis hisoblanadi. Uning faoliyati orqali fuqarolarning kundalik hayotidagi qiyinchiliklar, ijtimoiy moslashuv darajasi, oilaviy muhitdagi ziddiyatlar va psixologik holatlar bevosita o‘rganiladi. Ammo mavjud amaliyot shuni ko‘rsatadiki, profilaktika inspektori faoliyatida ko‘pincha huquqbuzarlik sodir bo‘lganidan keyingi choralar ustunlik qiladi, ijtimoiy xavf omillarini oldindan aniqlash va tizimli ravishda bartaraf etishga yetarlicha e‘tibor qaratilmaydi. Shu nuqtayi nazardan, uning rolini qayta ko‘rib chiqish va takomillashtirish zarurati yuzaga kelmoqda. Bugungi davr talabi profilaktika inspektorini nafaqat huquqni muhofaza qiluvchi xodim, balki ijtimoiy vositachi, muammolarga erta aralashuvchi va aholi manfaatlarini muvofiqlashtiruvchi shaxs sifatida faoliyat yuritishini taqozo etadi. Ayniqsa, ijtimoiy yordamga muhtoj oilalar, ishsiz fuqarolar, muhojirlikdan qaytgan shaxslar, voyaga yetmaganlar hamda xavf guruhiga

mansub shaxslar bilan ishlashda inspektorning vakolatlari, bilimlari va metodlari zamonaviy talablar darajasida bo‘lishi lozim. Bu esa uning faoliyatiga ijtimoiy yondashuv elementlarini chuqur joriy etishni, tahliliy fikrlashni rivojlantirishni va innovatsion mexanizmlardan foydalanishni talab etadi. Shu bilan birga, profilaktika inspektori faoliyatini takomillashtirish masalasida hududiy xususiyatlarni inobatga olish ham muhim hisoblanadi. Har bir mahalla yoki ma‘muriy hudud o‘ziga xos ijtimoiy-demografik tarkibga, ijtimoiy muhitga va muammolarga ega. Shu sababli profilaktik choralarni yagona qolip asosida amalga oshirish kutilgan natijani bermasligi mumkin. Aksincha, hududiy ijtimoiy monitoring, manzilli tashxis va individual yondashuv asosida olib borilgan faoliyat jamiyatda ijobiy o‘zgarishlar yuzaga kelishiga xizmat qiladi. Bunda profilaktika inspektorining tahliliy ma‘lumotlar bilan ishlash, ijtimoiy xavf darajasini baholash va profilaktik rejalashtirish ko‘nikmalari muhim ahamiyatga ega bo‘ladi. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar va raqamli yechimlar profilaktika inspektorining ijtimoiy sohadagi imkoniyatlarini kengaytirishi mumkin. Raqamli monitoring tizimlari, ijtimoiy xavf ko‘rsatkichlarini aniqlashga mo‘ljallangan elektron platformalar va ma‘lumotlar bazalari orqali aholi holatini tezkor va aniq baholash imkoniyati yaratiladi. Bunday yondashuv nafaqat ish samaradorligini oshiradi, balki inson omilidan kelib chiqadigan xatoliklarni ham kamaytiradi.

ASOSIY QISM

Profilaktika inspektorining ijtimoiy ahvolni yaxshilashdagi roli nafaqat huquqbuzarliklarning oldini olish, balki jamiyatdagi muammolarni kompleks tahlil qilish va ularni bartaraf etish bilan chambarchas bog‘liqdir. Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, ko‘plab huquqbuzarliklar va ijtimoiy ziddiyatlar mavjud iqtisodiy, psixologik va madaniy omillardan kelib chiqadi. Shu sababli profilaktika inspektorining samarali faoliyati ularning ildizini aniqlash va tizimli yechimlarni joriy qilish imkoniyatini yaratadi. Bu esa uni faqat nazorat va tartibni saqlash vazifasidan chiqarib, ijtimoiy vositachi, monitor va maslahat beruvchi sifatida yangi darajaga olib chiqadi. Asosiy vazifalardan biri hududdagi aholi turmushini doimiy kuzatish va baholashdir. Profilaktika inspektori mahalla aholisining ijtimoiy holatini, oilaviy munosabatlarni, bandlik darajasini, yoshlar va voyaga yetmaganlar faoliyatini o‘rganib boradi. Shu bilan birga, u mavjud muammolarni aniqlash uchun intervyular, so‘rovnomalar va mahalla yig‘ilishlarida bevosita muloqotdan foydalanadi. Bu yondashuv profilaktika faoliyatini faqat statistik ko‘rsatkichlar va huquqbuzarliklar ro‘yxatidan iborat bo‘lishdan chiqaradi va uni aholining real ehtiyojlariga yo‘naltiradi. Profilaktika inspektorining samaradorligini oshirishda ijtimoiy sheriklik muhim o‘rin tutadi. Bu nafaqat mahalla raisi va faollari bilan, balki maktablar, kasb-hunar markazlari, bandlik bo‘limlari, sog‘liqni saqlash tizimi va nodavlat tashkilotlar bilan doimiy hamkorlikni talab qiladi. Masalan, voyaga yetmaganlar bilan ishlashda maktablar va sport to‘garaklari bilan birgalikda dasturlar ishlab chiqish, muammoli oilalarni qo‘llab-quvvatlashda mahalla va ijtimoiy xizmatlar bilan manzilli tadbirlarni amalga oshirish inspektorning ishini samarali qiladi. Shu orqali nafaqat huquqbuzarliklarning oldini olish, balki ijtimoiy integratsiya va aholi turmushini yaxshilashga erishiladi. Shuningdek, profilaktika inspektori faoliyatini takomillashtirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish katta ahamiyat kasb etadi.

Raqamli monitoring tizimlari va ma'lumotlar bazalari yordamida aholi ehtiyojlarini tezkor aniqlash, xavf guruhidagi shaxslarni belgilash, profilaktik tadbirlarni rejalashtirish va natijalarni baholash imkoniyatlari oshadi. Bu esa inson omilidan kelib chiqadigan xatoliklarni kamaytiradi va faoliyatni tizimli qiladi. Profilaktika inspektori ijtimoiy targ'ibot va huquqiy ongni oshirish yo'nalishida ham faol bo'lishi kerak. Aholiga qonuniy bilimlar berish, huquqiy madaniyatni oshirish, oilaviy tarbiya va yoshlarga ijobiy ijtimoiy modelni yetkazish orqali profilaktika jarayoni yanada samarali bo'ladi. Bu yondashuv, shuningdek, jamiyatda ijtimoiy barqarorlik va fuqarolarning davlat organlariga ishonchini oshirishga xizmat qiladi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, profilaktika inspektorining aholining ijtimoiy ahvolini yaxshilashdagi roli bugungi kunda nafaqat huquqbuzarliklarni oldini olish bilan chegaralanmay, balki jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni aniqlash, ularni bartaraf etish va aholining turmush darajasini yaxshilash bilan bevosita bog'liq. Profilaktika inspektori endi faqat nazorat qiluvchi va tartibni saqlovchi subyekt emas, balki ijtimoiy vositachi, monitor, maslahat beruvchi va jamiyatdagi muammolarga erta aralashuvchi strateg sifatida faoliyat yuritmoqda. Uning faoliyati hududiy ijtimoiy xususiyatlarni hisobga olgan holda olib borilganda, ijtimoiy risklarni aniqlash va ularni kompleks tarzda bartaraf etish imkoniyatlari sezilarli darajada oshadi. Shuningdek, tadqiqot shuni ko'rsatadiki, profilaktika inspektorining samaradorligini oshirishda ijtimoiy sheriklik va hamkorlik muhim ahamiyatga ega. Mahalla faollari, ta'lim muassasalari, bandlik va sog'liqni saqlash tizimi hamda nodavlat tashkilotlar bilan uzviy aloqada ishlash orqali ijtimoiy muammolarga tezkor va manzilli yechimlar topish mumkin. Bu yondashuv muammoli oilalar, yoshlar va xavf guruhidagi shaxslar bilan ishlashni tizimli qiladi, ularning ijtimoiy integratsiyasini rag'batlantiradi va huquqbuzarliklarning oldini olishga xizmat qiladi. Shu tariqa profilaktika inspektorining roli kengayib, u jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni shakllantiruvchi muhim institutga aylanishini ta'minlaydi. Zamonaviy texnologiyalarni joriy etish ham profilaktika faoliyatini takomillashtirishda muhim vosita hisoblanadi. Raqamli monitoring tizimlari, ijtimoiy ma'lumotlar bazalari va elektron platformalar yordamida aholi ehtiyojlarini tezkor aniqlash, xavf guruhidagi shaxslarni belgilash va profilaktik tadbirlarni optimallashtirish mumkin. Bu esa faoliyatni yanada tizimli va samarali qiladi, inson omilidan kelib chiqadigan xatoliklarni kamaytiradi va natijalarni real va aniq baholash imkoniyatini beradi. Bundan tashqari, profilaktika inspektorining ijtimoiy targ'ibot va huquqiy ongni oshirishdagi roli ham alohida ahamiyatga ega. Fuqarolarda huquqiy bilim va qonunlarga hurmatni shakllantirish, yosh avlodni ijtimoiy-madaniy jihatdan sog'lom tarbiyalash va oilaviy nizolarning oldini olish orqali profilaktika faoliyati yanada samarali bo'ladi. Bu yondashuv jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashga, ijtimoiy adolatni oshirishga va aholining davlat organlariga bo'lgan ishonchini mustahkamlashga xizmat qiladi. Xulosa sifatida aytish mumkinki, profilaktika inspektorining aholining ijtimoiy ahvolini yaxshilashdagi rolini takomillashtirish bir qator kompleks chora-tadbirlarni talab qiladi. Ularga hududiy monitoring, manzilli yondashuv, ijtimoiy sheriklik, raqamli vositalardan foydalanish va huquqiy targ'ibot kiradi. Ushbu choralar natijasida profilaktika inspektori

10-May, 2026-yil

faoliyati nafaqat huquqbuzarliklarning oldini olish, balki aholining hayot sifatini oshirish, ijtimoiy muammolarni barvaqt aniqlash va bartaraf etish hamda jamiyatda barqarorlikni mustahkamlashga qaratilgan tizimli va samarali mexanizmga aylanadi. Shu bois, uning faoliyatini zamonaviy talablarga moslashtirish va ilmiy asoslangan takliflar asosida rivojlantirish bugungi ijtimoiy siyosatning eng ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Jo‘rayev, Sh. “Huquqbuzarliklar profilaktikasi nazariyasi va amaliyoti”. – Toshkent: Yuridik adabiyotlar nashriyoti, 2020-yil.
2. Karimov, I. A. “Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch.” – Toshkent: Ma’naviyat nashriyoti, 2008-yil.
3. Raxmonov, A. “Profilaktika inspektori faoliyatining tashkiliy-huquqiy asoslari.” – Toshkent: IIV Akademiyasi ilmiy to‘plami, 2021-yil, №4.